

///// recenze //////////////////////////////////

Craig CALHOUN (ed.). *Sociology in America: A History. An ASA Centennial Publication*. Chicago: University of Chicago Press 2007. 913 s.

Jan Balon

Historicky a také intelektuálně má sociologie nepochybně svůj původ v Evropě. Osobitou oborovou identitu a specificky zformovanou výzkumnou agendu ovšem získala až ve Spojených státech amerických, kde v posledních dekádách devatenáctého století započal její skutečně osudový zápas o pevné intelektuální a institucionální založení. Žádná jiná národní tradice nepředstavila v tomto směru ambicióznější projekt, nevyvinula systematictější úsilí o profilaci oborové perspektivy a ani nebyla tak úspěšná v mezioborové interakci s příbuznými disciplínami. Jedním z nejdůležitějších důvodů, proč je sociologie dodnes často považována za americkou vědu a proč byl americký výukový i výzkumný model tak úspěšný, je zejména síla a organizační koherence národních oborových institucí. Nejdůleži-

tější profesní organizace v zemi, *American Sociological Association*, je početně největší sociologickou institucí na světě, sdružuje více jak 15 tisíc členů, vydává 9 prestižních časopisů a vyvíjí aktivity v několika desítkách sekcí. Publikovat ve dvou nejvýznamnějších amerických sociologických časopisech, *American Journal of Sociology* a *American Sociological Review*, je stále jedním z nejdůležitějších oborových „měřítek úspěchu“, stejně tak jako vystudovat či získat post na některé z prestižních sociologických kateder.

Vývoj americké sociologie nabízí ohromující množství zdrojů pro historickou analýzu. Američtí sociologové o své dědictví pečovali vždy důkladně a systematicky, oborové časopisy od počátku neúnavně reflektovaly úspěchy i obtíže nové disciplíny, zveřejňovaly souhrnné zprávy o stavu profese či systematizaci výzkumné praxe. Nejvýznamnější americké sociologické profesní organizace opakovaně vyvíjely soustředěné aktivity posilující národní koncept sociologického zkoumání. Rovněž oborové autority se prakticky bez výjimky vyjadřovaly k historickému projektu americké sociologie, a to i v případech, kdy jinak byly celoživotně oddány myšlence nadnárodní, objektivní a univerzální vědy. Tyto reflexe neupevňovaly pouze historické „vědomí“ určité tradice, formovaly a profilovaly

Tato recenze vznikla v rámci projektu Grantové agentury České republiky „Teoretické dědictví americké sociologie“ 404/10/1010.

také zájmy, jež se v oborové agendě pevně usadily. Reformismus, praktické zájmy, vztah k veřejnosti, vztah k jiným oborům, řešení sociálních problémů, otázka ne/angažovanosti, to jsou důležité opakující se motivy debat o „poslání“ americké sociologie jako takové. Díky skutečnosti, že se sociologie v USA profilovala jako empirická věda, byl pro ni problém systematizace empirického vědění právě tak klíčový jako otázka myšlenkové koherence či kontinuity teorie a praxe.

Objem literatury a materiálů ke studiu dějin americké sociologie je natolik rozsáhlý, že je prakticky nemožné zkoumat ji jako celek. I v této oblasti převládla nutnost specializace a hromadí se v ní různé výzkumné přístupy, jež prostor „historického“ zájmu značně proměňují a rozšiřují. Na místo přehledných učebnicových textů podávajících čtenáři souhrnné zprávy o určitých myšlenkách, postavách či událostech, přicházejí detailní historické kontextualizace, jež čtenáře sice zahrnují množstvím „nepodstatných“ informací či odkazů, současně ovšem odkrývají, jak specifické ideje, teorie či metody formovaly nebo fragmentovaly vlastní identitu americké sociologie. Jak se množí výklady a interpretace týchž jevů a událostí, množí se i názvy, jimiž se nové způsoby historické analýzy označují. Mluví se o „nové“ sociologii idejí a vědění, dějinách socio-

logických idejí, dějinách sociálního myšlení, sociologických dějinách sociologie, intelektuálních dějinách sociologie, institucionální analýze dějin sociologie nebo dokonce – v návaznosti na kritický projekt sociologie sociologie ze sedmdesátých let minulého století – o historické sociologické sociologii sociologie. Nové přístupy jsou především výsledkem snahy najít přesvědčivé historické narativní formy, chtějí se odlišit od dřívějších nesystematických způsobů zkoumání a vytvářejí nové standardy historické práce.

Na rozdíl od předchozích forem sociologické historické analýzy, jež se primárně zabývaly výkladem, zdůvodňováním, vyvrácením nebo obhajováním určitých specifických idejí, hodnot či postojů, „nové“ praktiky k tomuto výzkumnému materiálu přistupují tak, že ideje, hodnoty či postoje situují do jejich vlastního historického, kulturního a materiálního kontextu. Zkoumání toho, jak se ideje objevují, proměňují, rozkládají či znovu vynořují, přidává do historických narativů o sociologických dějinách nové prvky, jako je vliv lokálních institucionálních faktorů, personálních vazeb, postavení sociologických kateder v celkové struktuře univerzit, postavení sociologie v širším kontextu filosofického, sociálněvědního a humanitněvědního myšlení v USA apod. Výsledkem je množství rozmanitých „nových“ dějin vytvá-

řejících jiné historické narativy, jiné historické hrdiny/hrdinky, přičemž se hodnověrně může ukazovat, že skutečnými zakladateli americké sociologie nejsou dříve nezpochybnovaní otcové zakladatelé Albion Small či Franklin Giddings, nýbrž kupříkladu Jane Adams nebo W. E. B. Du Bois. Nové interpretace také vyzdvihují institucionální faktory nad roli idejí, jak se to projevuje kupříkladu v názoru, že „pokrok“ v sociologii byl „stimulován institucionálními faktory vztahujícími se spíše k podnikatelským dovednostem vůdčích sociologů (zejména Talcotta Parsonse a Paula Lazarsfelda) než k jejich idejím.“¹

Jednou z nejlepších ukázek „nového“ přístupu ke studiu historických kontextů vývoje americké sociologie je brilantní soubor textů vydaný pod názvem *Sociology in America: A History* u příležitosti stého výročí založení *American Sociological Association*. Její editor Graig Calhoun v úvodu píše, že hlavní motivací autorů jednotlivých studií bylo uchopit dějiny oboru jinak než v podobě „naivních dějin myslitelů a idejí, jež sociologové ve svém vlastním oboru tak často píší“ (s. xiv). Tyto „naivní dějiny“ měly zpravidla podobu učebni-

cových souhrnů, výborů, čítanek či tematických antologií, jež se pokoušejí představit, uspořádat či zachytit základní linii směřování oboru, nejčastěji na příkladech vybraných vůdčích osobností, škol či myšlenkových proudů. Ke každému formativnímu období bývá přiřazeno několik oborových autorit, jejichž dílo se stává materiálem dokládajícím nevyhnutelnost určitého myšlenkového či problémového „posunu“. Vybraní reprezentanti a jejich intelektuální přístupy se v retrospektivním pohledu zkonstruovaném logikou příslušného historického výkladu zdají být jakousi realizací potenciálu, jíž obor v určité fázi disponoval, třebaže z hlediska vývoje oboru se jejich vlastní odkaz a význam pro současnost může – a v případě sociologie je tomu tak prakticky bezvýhradně – jevit jako kontraproduktivní, jako úsilí vedoucí do řady slepých uliček. Současnost si zde minulost přivlastňuje, přizpůsobuje ji svým zájmům, svým módám a svým objevům, dějiny neustále přepisuje, znovu a znovu formuje oborový „kánón“, jenž do sebe zahrnuje (a také ze sebe vylučuje) a promítá to, co obor jako takový postavilo na nohy a vybavilo jej jeho specifickou poznávací perspektivou. Z hlediska integrity oboru pak nejsou tolik podstatné výkladové rozdíly, rozepře a antagonismy jednotlivých autorů, koncepcí a přístupů, daleko více ohrožující je

¹ „Preview: Symposium on the History of American Sociology Portrayed in *The Impossible Science* by Stephen Turner and Jonathan Turner.“ *Social Epistemology*, roč. 8, 1994, č. 1, s. 1. Neautorizovaný text.

spíše nepřítomnost jakékoli „kanonické“ perspektivy.

Calhounův obsáhlý soubor textů má završit a shrnout jakousi počáteční fázi „nové“ interpretace dějin,² již formovaly především pohledy na intelektuální a institucionální vývoj americké sociologie. Ty v posledních několika desetiletích nejčastěji postupovaly metodou extenzivního historického zkoumání, pomocí níž se pokoušely sledovat způsob, jakým specifické – historicky podmíněné – ideje a způsoby myšlení formovaly hlavní nástroje a cíle oboru jako takového.³ Jiné pokusy vydávající se podobným směrem se zase zaměřovaly na detailní interpretaci díla významných

sociologů,⁴ převypravovaly příběhy slavných sociologických kateder,⁵ časopisů⁶ nebo usilovaly o to zapracovat do sociologického kánonu dříve opomíjené či marginalizované myslitele.⁷ V těchto historických analýzách se přitom často objevují

² Autory většiny textů jsou nejvýznamnější představitelé „nových“ přístupů k dějinám sociologie, např. Charles Camic, Andrew Abbott, Daniel Breslau, George Steinmetz, Neil Gross, Patricia Lengermann nebo Barbara Laslett.

³ Viz např. Robert C. BANNISTER, *Sociology and Scientism: The American Quest for Objectivity, 1880–1940*. Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press 1987; Jonathan H. TURNER – Stephen P. TURNER, *The Impossible Science: An Institutional Analysis of American Sociology*. Newbury Park: Sage 1990; Martin BULMER et al., „Symposium on the History of American Sociology.“ *Social Epistemology*, roč. 8, 1994, č. 1, s. 3–67; Donald N. LEVINE, *Visions of the Sociological Tradition*. Chicago: University of Chicago Press 1995; Charles CAMIC, *Reclaiming the Sociological Classics: The State of the Scholarship*. Oxford: Blackwell 1997.

⁴ Viz např. Barbara LASLETT, „Biography as Historical Sociology: The Case of William Fielding Ogburn.“ *Theory and Society*, roč. 20, 1991, č. 4, s. 511–538; Gery A. COOK, *George Herbert Mead. The Making of a Social Pragmatist*. Urbana: University of Illinois Press 1993.

⁵ Viz např. Martin BULMER, *The Chicago School of Sociology: Institutionalization, Diversity, and the Rise of Sociological Research*. Chicago: The University of Chicago Press 1981; Robert W. WALLACE, *The Institutionalization of a New Discipline. The Case of Sociology at Columbia University, 1891–1931*. Ann Arbor, MI: University Microfilms International 1989; Charles CAMIC, „Three Departments in Search of a Discipline: Localism and Interdisciplinary Interaction in American Sociology, 1890–1940.“ *Social Research*, roč. 62, 1995, č. 4, s. 1003–1032; Gary A. FINE (ed.), *A Second Chicago School? The Development of a Post-War American Sociology*. Chicago: Chicago of University Press 1995.

⁶ Viz např. Andrew ABBOTT, *Department & Discipline: Chicago Sociology at One Hundred*. Chicago: The University of Chicago Press 1999.

⁷ Viz např. Robert CONNELL, „Why is Classical Theory Classical?“ *American Journal of Sociology*, roč. 102, 1997, č. 6, s. 1511–1557; Mary Jo DEEGAN, *Race, Hull-House, and the University of Chicago: A New Conscience against Ancient Evils*. Westport, CT: Praeger 2002; Anthony BLASI, *Diverse Histories of American Sociology*. Leiden, Netherlands: Brill 2005.

„zvraty“ v interpretacích jednotlivých období, když kupříkladu dvacátá a třicátá léta minulého století, dosud považovaná za formativní období sociálních věd na cestě k jejich vědeckému vítěznému tažení, jsou líčena spíše jako první krok ke skutečné fragmentaci výzkumných zájmů. Jak to formuloval Mark D. Smith v jedné z takovýchto analýz: „Ve skutečnosti sociální věda během dvacátých a třicátých let minulého století nepředstavuje triumf objektivistického sociálněvědního přístupu, nýbrž spíše krystalizaci protichůdných postojů.“⁸ Jak se různé výklady, reinterpretace či analýzy množí, ukazuje se, že se americká sociologie nepotýká pouze s epistemologickou, teoretickou nebo metodologickou neujasněností či heterogenitou, také se v ní projevuje neustálý a stále sílící tlak – většinou pochopitelný a oprávněný – na začlenění dosud marginalizovaných postav, konceptů, teoretických a metodologických přístupů i opomíjených všeobecných vizí vývoje oboru. Množí se tedy nejen interpretace dominantní tradice, začleňují se i tradice alternativní, s více či méně zřetelným záměrem upevnit onu historickou souvislost smyslu, opodstatněnosti, přitažli-

vosti – a z druhé strany i pomýlenosti, nebezpečnosti či zvrácenosti sociologického poznávání.

V knize *Sociology in America: A History* je obsaženo 21 textů prominentních sociologů působících na amerických univerzitách, kteří v různých historických a vnitrooborových kontextech sledují dominantní témata této národní tradice, jako je úsilí o dosažení „objektivit a koherence“, teoretické a metodologické jednoty, problém vztahu k veřejnosti, otázka relevance sociologického vědění, integrity výzkumné praxe, role specifických idejí při utváření oborové identity nebo formování „mainstreamové“ sociologie. Prvních třináct textů postupuje víceméně chronologicky a zachycuje jednotlivé fáze formování oboru od jeho počátků spojených se zakladatelskými institucionálními aktivitami, přes období chicagské meziválečné dominance k poválečnému triumfu funkcionalistické koalice harvardské a kolumbijské katedry následovanému radikálním intelektuálním vzepětím z konce šedesátých let, jež vedlo k takzvané „válce škol,“ až k současným pokusům o odvrácení „nekončící“ krize a roztržičnosti oboru. Zbýlých osm textů se zaměřuje na specifické formy sociologické práce v rámci feministické sociologie, sociologie rasy, kriminologie či sociologie vzdělání. O obecnější zasazení celkového záměru knihy se pokoušejí

⁸ Mark C. SMITH, *Social Science in the Crucible: The American Debate over Objectivity and Purpose*. Durham, NC: Duke University Press 1994, s. 7.

úvodní text Craiga Calhouna a závěrečný text „Defining Disciplinary Identity: The Historiography of U.S. Sociology“, jehož autor, Alan Sica, s jistým posteskem píše, že dosud „nemáme k dispozici žádné [...] souhrnné dějiny sociologie zachycující to, jak byla praktikována v USA (nebo kdekoli jinde), jež bychom mohli s úspěchem porovnat s předními existujícími výklady biologie, chemie, ekonomie, filosofie nebo psychologie“ (s. 713). Kniha je opatřena skutečně extenzivním seznamem citované literatury, jenž může velice dobře sloužit jako soupis klíčových textů americké sociologie.

Soubor textů obsažených v knize *Sociology in America* nepochybně představuje reprezentativní ukázkou práce současných amerických sociologů, kteří si nekladou za cíl shrnout dějiny a vývoj svého oboru ve vztahu k současnému stavu, ani nevyhlašují počátek „nových“ dějin svého oboru a spíše usilují o pokračování v tradičním a intenzivním zaměření na vlastní „minulost“. V nejtriviálnější rovině lze tuto historickou senzitivitu vnímat také jako projev jistého sentimentu či piety k zakladatelským činům, jako závazek pokračovat v úsilí našich předků, což je nepochybně silný prvek i motiv v severoamericky tradicionalistickém chápání „závazku“, „úcty“ či „úsilí“ o završení původní sociologické ambice. Podobně jako

vývoj americké společnosti poskytuje nepřehledný materiál pro sociologickou analýzu, i vývoj americké sociologie nabízí ohromující množství zdrojů pro historickou analýzu. Říká se, že některé vědní disciplíny své dějiny nepotřebují. Nebo je za praktikující vědce mají psát jiní. V případě sociologie však tomu tak zřejmě není. I proto, že sociologové mají svůj předmět daleko méně pod kontrolou; často se jim ztrácí z očí nebo se jim před očima proměňuje natolik dramaticky, že je prakticky nemožné se k němu bez časového odstupu vyjadřovat. Dějiny sociologie ustavují a upevňují onu „historickou“ souvislost smyslu, bez níž by se oborem nahromaděné vědění pravděpodobně velice záhy roztránilo. Žádná, byť i téměř tisícistránková, kniha pochopitelně nemůže obsáhnout veškeré peripetie komplikovaného vývoje oboru, jehož představitelé jsou navíc nezřídka nadáni subverzivní zálibou v jeho zesměšňování.⁹ Dnes tak rozšířené přesvědčení o krizi a vyčerpanosti

⁹ Larry Reynolds dokonce texty o krizi klasifikoval podle počátečních písmen současných charakteristik a diagnóz stavu, když nejvíce jich napočítal od písmena D: *dissolution* (rozklížení), *disintegration* (rozklad), *decline* (úpadek), *decomposition* (rozpad), *destruction* (zkáza), *dumbification* (zhloupení), *decay* (propad) nebo *despair* (zoufalství). Larry T. REYNOLDS, „Two Deadly Diseases and One Nearly Fatal Cure.“ *The American Sociologist*, roč. 29, 1998, č. 1, s. 26.

(americké) sociologie se v Calhounově souboru textů až na drobné výjimky neobjevuje. A na první pohled poněkud nadsazené tvrzení Donalda Levina z přebalu knihy, že americkou sociologii lze považovat „za jeden z nejvýznamnějších příspěvků této země (rozuměj USA) ke světové kultuře ve dvacátém století“, se po přečtení knihy jeví daleko méně troufale, jakkoli skepticky k celkovému ambicióznímu záměru Calhounova výboru může čtenář přistupovat.

///// recenze //////////////////////////////////

Umberto ECO, *Lector in fabula. Role čtenáře aneb Interpretací kooperace v narativních textech*. Praha: Academia 2010, 296 s. (*Lector in fabula. La cooperazione interpretativa nei testi narrativi*, 1979, přeložil Zdeněk Frýbort).

Anna Tučková

Knihy *Lector in fabula* vyšla na jaře loňského roku v nakladatelství Academia jako třetí svazek edice *Možné světy*. Teorie možných světů, ke které se tento vydavatelský počín odkazuje, je původně teorií logickou a filosofickou, její obsah a význam je však natolik stěžejní, že brzy

po svém vzniku zasáhla i literární teorii. Teorie možných světů odhaluje pravidla, podle kterých jsou tyto světy konstruovány, přičemž vychází z fenomenologie, hermeneutiky, kognitivních věd a pragmatiky. Přitažlivé na ní je, že mimo jiné odhaluje mechanismy recepce, se kterými máme všichni osobní zkušenost. Právě z těchto důvodů bylo do edice zařazeno i dílo *Lector in fabula*, které se interpretací textu zabývá.

Lector in fabula svým nepřeloženým názvem odkazuje k italskému originálu a naopak se snaží vyhnout zaměňování s dílem *The Role of the Reader*, k čemuž by mohl svádět podtitul. Nicméně ani ten není uveden zcela náhodně. Obě zmíněné Ecovy knihy vyšly v roce 1979. *The Role of the Reader* je anglickou sbírkou starších esejů, která nebyla přeložena ani do češtiny, ani do italštiny. Jádrem *Lector in fabula* jsou sice dvě kapitoly uvedené již v anglickém sborníku, na rozdíl od něj je však tato publikace komplexním vyložem teorie recepce a interpretace. Spíše než k Ecovým populárně naučným dílům, jako jsou *O literatuře* či *Šest procházek literárními lesy*, se tedy po boku *Teorie sémiotiky* nebo *Meze interpretace* řadí k teoretickým spisům. V duchu Ecovy teorie můžeme říci, že modelovým čtenářem tohoto textu není laik, který teprve vstupuje do lesa literární teorie.